

Troçki: Bir önderin daha ötesinde - (José Mariátegui)

Yazar: José Carlos Mariátegui

Çeviri: Kaan Gündes

Perulu devrimci Marksist J.C. Mariátegui (1894-1930) bu metni 19 Nisan 1924'te Variedades'te (Peru) kaleme aldı. Aşağıda çevirisi sunulan metin ilk kez Türkçeleştirilmiştir.

José Carlos Mariátegui (1894 - 1930): Perulu sosyalist, aydın, Marksist filozof ve gazeteci. 35 gibi erken bir yaşta vefatına rağmen Latin Amerika Marksizm'inin kurucularından sayılmaktadır. Kıtadaki birçok sosyalist hareket Mariátegui'yi sahiplenir. *Seven Interpretive Essays on Peruvian Reality* (Peru Gerçekliği Üzerine Açıklayıcı Yedi Deneme) (1928) başlıklı çalışması Marksist bir klasik sayılır. Mariátegui bu eserinde Stalinist aşamacı devrim çizgisini reddetmiş ve Peru'da herhangi bir "ilerici" burjuvazi bulunmadığını, bütün egemen sınıf bloklarının emperyalizmle ittifak halinde olduğunu ve Peru işçi sınıfının biricik müttefikinin köylülük olduğunu savunmuştur. Bu sebeple Troçki'nin sürekli devrim kuramının Latin Amerikalı savunucuları arasında sayılır. Latin Amerika sosyalist devriminin kendi özgünlükleri olacağını savunmuştur. 14 yaşında bir gazetede çalışmaya başladı. Burada Perulu anarşist Manuel González Prada ile tanıştı. Daha sonra *La Prensa*, *Mundo Limeño*, *El Tiempo* gibi gazetelerde çalıştı. Kendisi *La Razón* isimli bir gazete yayımlamaya başladı. 1918'de "tamamen sosyalizme döndüğünü" yazacaktı. Mariátegui'nin gazetesi üniversite reformu ve genç işçi hareketinin savunulması gibi başlıklarda başvuru kaynağı haline geldi. Gazetenin Mayıs 1919 grevlerinde sergilediği radikalizm Leguía hükümetini rahatsız etti. Mariátegui İtalya'ya sürgüne gitti ve burada İtalya Sosyalist Partisi'ne katıldı. 1921 Livorno Kongresi'nde bulundu. Bu kongrede tarihsel ayrışma yaşandı ve İtalya Komünist Partisi kuruldu. Mussolini'nin yükselişini,

İtalya kapitalizminin toplumsal krizinin bir sonucu olarak okudu. 1923'te Peru'ya döndü ve dersler vermeye başladı. *Claridad* isimli derginin editörlüğünü üstlendi. Amerika Devrimci Halk İttifakı'yla (APRA) ilişki kurdu. 1926'da *Amauta* gazetesini kurdu. 1927'de tutuklandı ve ev hapsine konuldu. 1928'de APRA'dan uzaklaştı ve Sosyalist Parti'yi kurdu. Daha sonra Peru Komünist Partisi olacak bu yapının genel sekreterliğini yaptı. O yıl *Peru Gerçekliği Üzerine Açıklayıcı Yedi Deneme* yayımlandı; Mariátegui bu eserinde yerli sorununu toprak reformu sorunu ile bağdaştırdı ve Latin Amerika gerçekliğinin ilk materyalist analizini yaptı. 1929'da Peru İşçileri Genel Konfederasyonu'nun kuruluşuna katıldı. 16 Nisan 1930'da, çocukluğunda edindiği sakatlığın etkileri dolayısıyla öldü. Lima'daki evi daha sonra müzeye dönüştürüldü.

Troçki sadece bir önder değil ama aynı zamanda bir filozof, tarihçi ve devrimin eleştirmenidir. Kuşkusuz devrimin hiçbir eleştirmeni devrimin köklerinin ve kaynaklarının panoramik ve kesin bir görüntüsüyle yetinmek istemez. Örneğin Lenin modern tarihin yönelişini ve onun olaylarının anlamını hissetmek ve kavramak yönündeki eşsiz kabiliyetiyle diğerlerinden ayrılıyordu. Ama Lenin'in nüfuz edici çalışmaları sadece politik ve ekonomik sorunlara değindi. Diğer yandan Troçki, devrimin felsefe ve sanat üzerindeki sonuçlarıyla da ilgilendi.

Troçki yeni sanatın gelişini, proleter sanatın ortaya çıkışını duyuran yazarlar ve sanatçılarla polemiklere giriyor. **[1]** Devrim şimdiden kendi sanatına sahip mi? Troçki kafasını sallıyor. "Kültür" diye yazıyor, "mutluluğun ilk aşaması değildir; o bir nihai sonuçtur." Şu an için proletarya enerjisini burjuvaziyi mağlup etme mücadelesine ve kendi ekonomik, politik ve eğitimsel sorunlarının çözümü faaliyetine harcıyor. Yeni düzen hala oldukça embriyonik ve yeni yeni türüyor. Kendisi bir oluşum aşamasında.

Proleter sanatın şu anda doğması mümkün değil. Troçki sanatın gelişimini, bir dönemin canlılığının ve değerinin en yüksek ifadesi olarak tanımlar. Proleter sanat devrimci mücadelenin parçalarının betimlenmesi değil, ama devrimden

fıskıran hayatın, onun yaratımlarının ve onun meyvelerinin betimlenmesi olacak. Dolayısıyla yeni bir sanattan bahsetmek söz konusu olamaz. Yeni toplumsal düzen gibi sanat da bir muhakeme ve hata döneminden geçiyor. “Devrim, artık sanatçıya bir yabancı felaket gibi gelmediğinde, kendisinin sanattaki imajını değiştirecektir.” Yeni sanat, yeni tipte bir insanlık tarafından üretilecektir. Ölmekte olan ile doğmakta olan gerçekliğin çatışması yıllar sürecektir. Bunlar muharebe ve yorgunluk yılları olacak. Ancak bu yıllar geçtiğinde, yeni insan örgütlenmesi kurulduğunda ve güvence altına alındığında proleter sanatın gelişimi için gerekli koşullar var olacak. **[2]** Bu geleceğin sanatının asli nitelikleri neler olacak? Troçki birtakım öngörüler formüle ediyor. Geleceğin sanatı, kendi yargısına göre, “kötümserlikle, şüphecilikle ve bütün diğer entelektüel yorgunluk biçimleriyle uzlaşmaz olacak. O yaratıcı inançla dolu olacak, geleceğe dair sınırsız bir inançla dolu olacak.”

Bu kesinlikle keyfi bir tez değil. Umutsuzluk, nihilizm, çağdaş edebiyatın çeşitli derecelerde içerdiği marazilik, tükenmiş, yıpranmış, çürümüş bir toplumun karakteristik özellikleridir. Gençlik iyimser, olumlu ve neşeli; yaşlılar şüpheci, olumsuz ve huysuz. Genç bir toplumun felsefesi ve sanatı, sonuç olarak bunak bir toplumun felsefesi ile sanatından farklı bir tona sahip olacak.

Troçki'nin düşüncesi, diğer varsayımları ve yorumları bu yolda irdeliyor. Burjuva kültürel ve entelektüel çabaları esas olarak üretim tekniği ile mekaniğinin gelişimine yönelmiş durumda. Bilim öncelikli olarak giderek daha da tamamlanmış bir mekanizasyon oluşturmak için uygulanıyor. Egemen sınıfın çıkarları üretimin rasyonalizasyonuna ve dolayısıyla geleneğin rasyonalizasyonuna karşı. İnsanlığın kaygıları nihayet kullanışlı. Çağın ülküsü kâr ve tasarruf. Zenginliğin birikimi insan hayatının temel amacı gibi gözüküyor. Ve doğrusu, yeni düzen, devrimci düzen, geleneği rasyonelleştirecek ve insanlaştıracak. O, burjuva düzenin yapısı ve işlevi dolayısıyla çözmekte başarısız olduğu sorunları çözecek. O, ev içi kölelikten kadınların özgürleşmesini sağlayacak, çocukların toplumsal eğitimini güvence altına alacak ve evliliği ekonomik kaygılardan kurtaracak. Materyalist olmakla eleştirilen ve kınanan sosyalizm, bu bakış açısından, kapitalist örgütlenme ve yöntem tarafından ezilen manevi ve ahlaki değerlerin sonunda bir iyileşmesi, bir yeniden doğuşu olacak. Eğer maddi ihtiraslar ve çıkarlar kapitalist dönemde galip geldiyse, proleter dönemde, [bu dönemin] doğası ve kurumları etik

çıkarlarda ve ereklerde kendi ilhamını bulacak.

Troçki'nin diyalektiği bizi, Batı'nın ve insanlığın geleceğine dair iyimser bir vizyona taşıyor. Spengler Batı'nın mutlak düşüşünü duyuruyor. Bu teoriye göre sosyalizm, yalnızca uygarlığın gidişatındaki bir aşama. Troçki krizi, kapitalist toplumun alacakaranlığındaki bir burjuva kültür olarak belirliyor. Bu kültür, bu eski ve nefret edilesi toplum yok oluyor; onun bağırsaklarından yeni bir kültür, yeni bir toplum doğuyor. Kökü çok daha geniş olan ve kapsamı, selefine göre daha canlı olan yeni bir egemen sınıfın yükselişi, insanlığın akli ve ahlaki enerjisini yenileyecek ve arttıracak. İnsanın ilerleyişi o zaman ekteki büyük aşamalara bölünmüş olarak görünecektir: Antikite (kölelik rejimi); Orta Çağlar (kulluk rejimi); kapitalizm (ücretli emek rejimi); sosyalizm (toplumsal eşitlik rejimi). Proleter devrimin otuz veya elli yılı, diyor Troçki, bir geçiş dönemi anlamı taşıyacak.

Oldukça zarif bir biçimde ve derinlemesine bir şekilde bunları teorileştiren adam, Kızıl Ordu'ya söylev veren ve onu teftiş eden adamla aynı mı? Belki de bazı insanlar sadece bir dolu portrenin ve karikatürün öznesi olan savaşçı Troçki'yle tanışıklar; zırhlı trenin Troçki'si, savaş bakanı ve başkomutan, Avrupa'yı bir Napolyoncu istilayla tehdit eden Troçki. Ve bu Troçki, aslında, var değil. O neredeyse münhasıran basının bir icadı. Gerçek Troçki, asıl Troçki, kendi yazılarında meydana çıkmıştır. Bir kitap bir insana daima, bir üniformaya kıyasla daha kesin ve dürüst bir imaj verir. Bir başkomutan bu kadar insanca ve insana yaraşır şekilde felsefe yapamaz. Foch'u, Ludendorff'u veya Douglas Haig'i Troçki'nin akli bakış açısıyla hayal edebilen var mı?

Savaşçı Troçki, Napolyoncu Troçki kurgusu, ünlü devrimcinin Sovyet Rusya'daki rolünün tek bir yönü üzerinden ilerliyor: Kızıl Ordu komutanı olması. Gayet iyi bilindiği üzere Troçki ilk olarak Dış İşleri Komiserliği'nde bulundu. Ama Brest-Litovsk müzakerelerinin son evresi onu bakanlığı bırakmaya zorladı. Troçki Rusya'nın Alman militarizmine Tolstoycu bir tavırla karşı çıkmasını istedi: Dayatılan bir barışı reddetmek ve düşmanın önünde, savunmasızca, kolları kavuşturmak. **[3]** Lenin, biraz daha politik sağduyuyla, uyarlanmayı tercih etti. **[4]** Savaş Komiserliği'ne geçen Troçki Kızıl Ordu'yu örgütlemekle görevlendirildi.

Bu görevde Troçki, bir örgütçü ve bir gerçekleştirci olarak kapasitesini gösterdi. Rus ordusu feshedildi. Çarlığın düşüşü, devrimin gelişimi ve savaşın bitmesi ordunun sonunu getirdi. Sovyetler onu yeniden inşa etmek için araçlardan yoksundu. Neredeyse hiç savaş malzemesi kalmamıştı. Monarşist subaylar ve genel kurmay, bariz gerici meşreplerinden ötürü kullanılamazdı. O an için Troçki, İttifak'ın askerî görevlilerinin teknik yardımından yararlanmaya çalıştı ve İtilaf'ın Almanya'ya karşı Rusya'nın yardımını almaya dair ilgisinden yararlandı. Ancak İttifak görevlileri her şeyden daha çok Bolşeviklerin düşmesini istiyordu. Onlarla müttefikmiş gibi davransalar da, bu onları daha iyi baltalamak içindi. İttifak görevlileri arasında, Troçki yalnızca bir tane sadık iş ortağı bulabildi: İdeallerinden ve insanlarından etkilenerek sonunda devrime katılan Fransız büyükelçiliği personelinden Yüzbaşı Jacques Sadoul. Sonuç olarak Sovyetler İttifak diplomatlarını ve askerî personelini Rusya'dan atmak zorunda kaldı. Ve bütün zorlukların üstesinden gelerek Troçki, dışardaki ve içerdeki bütün düşmanların saldırılarına karşı devrimi muzafferce savunan güçlü bir ordu yarattı. Bu ordunun ilk çekirdeğini öncüden ve komünist gençlikten gelen iki yüz bin gönüllü oluşturuyordu. Ama Sovyetler için en riskli dönemde, Troçki beş milyondan fazla askeri olan bir orduya kumandanlık etti.

Ve tıpkı eski başkomutanı gibi, Kızıl Ordu da dünya askerî tarihinde yeni bir örnektir. O, bir devrimci ordu olarak rolünü algılayan ve hedefinin devrimi savunmak olduğunu asla unutmayan bir ordudur. Dolayısıyla onun ruhu özel olarak bütün savaş yanlısı, emperyalist hissiyatları dışlıyor. Onun disiplini, örgütlenmesi ve yapısı devrimcidir. Belki de başkomutan Romain Rolland üzerine bir makale kaleme alırken, askerler Tolstoy'a başvuruyor veya Kropotkin okuyorlardı.

Dipnotlar:

[1] Troçki'nin bu konudaki meşhur polemiği için bkz. Leon Troçki, Edebiyat ve Devrim, Kabalıcı Yayınları, Çeviri: Hüsen Portakal, 1989. Troçki, Lenin ile birlikte

“Proletkült” taraftarlarına karşı bir mücadele başlatmış ve genç işçi devletinin, daha sonralarında Maocu iktidarın yapacağına benzer şekilde ütöpik bir maceracılığa savrulmaması için, kültür sorunlarına dair ayakları yere basan materyalist bir program geliştirmesini önermişti.

[2] Mariategui burada “proleter sanat” tabirini kullanıyor olsa da, Troçki temel olarak bu tabirin kullanılmasına da karşıydı. Ayrıntılarına, açık olan sebepler dolayısıyla burada giremeyecek olsak da, Troçki “proleter sanat” yerine “sosyalist sanat” deyimini öneriyordu; zira proletarya diktatörlüğünün bir geçiş dönemi olması gerçeği üzerinden, kendi sanatını yaratacak olanın geçiş döneminin değil, sınıfsız toplumun kendisinin olduğunu ileri sürüyordu.

[3] Mariategui burada açıkça yanılıyor. Troçki Brest-Litovsk Barış Görüşmeleri’nde Sovyet Hükümeti’ni temsil etti. Bu esnada parti yönetimi içinde Lenin’in “hemen barış” politikası 15 oy alırken, Buharin’in “devrimci savaş” politikası 32 oy almıştı. Lenin, önergesinin kabul edilmemesi durumunda istifa edeceğini deklare etti. Isac Deutscher ünlü biyografisinde, Lenin’in önerisinin yenilmek üzereyken gözlerin Troçki’ye çevrildiğini ve insanların onu ikna etmeye çalıştığını yazar. Lomov-Oppokov, Troçki’ye, Lenin olmadan da iktidarı yürütebileceklerine dair bir öneride bulundu. Daha sonra ÇEKA başkanı olacak olan Dzerjinski, partinin Lenin’in çekilmesini karşılayabilecek güçte olduğunu iddia etti. Troçki, savaş yanlılarına kulak asmayıp Lenin’in önergesine oy verdi. Dolayısıyla Brest-Litovsk sorununa dair Lenin ile Troçki nihai olarak ortak bir tutum aldılar. Lenin’in önerisi lehine oy kullanmadan önce ise Troçki’nin tutumu şöyle özetlenebilir: Ne barış, ne savaş; Alman devrimi yetişene kadar diplomatik oyalama taktiği.

[4] Yukarıdaki notumuza benzer şekilde, Lenin’in barış konusunda ısrarcı olan tutumunun, bir “uyarlanma” olarak yorumlanabileceği görüşünde değiliz.